

7. Музиченко П.П., Долматова Н.И. История государства и права Украины в вопросах и ответах. – Харьков, 2000. – Ч.1.

8. Капелюшний В.П., Кудін С.В. Історія держави і права України (у схемах). – К., 2001.

Марочканич М.

(наук. кер. – доц. Лобач К. В.)

студент III курсу історичного факультету

*Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

УКРАЇНСЬКО-МОСКОВСЬКИЙ ДОГОВІР 1654Р. ТА ЙОГО ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

У зв'язку з несприятливою для утвердження української державності геополітичною обстановкою в регіоні, виснаженням продуктивних сил України і як наслідок відчутною втратою нею військового потенціалу й водночас постійною загрозою нового вторгнення поляків на українські землі на початку 50-х років перед українським керівництвом постала драматична дилема: визнати зверхність польського короля, відмовитися від створення національної держави або гарантувати збереження надбань визвольної боротьби народних мас, уклавши військовий союз з іншими державами, навіть ціною певного обмеження власного суверенітету. Основним військово-політичним союзником Української держави на початку національно визвольної війни було Кримське ханство, однак постійна зрада хана ставала фатальною для реалізації державної ідеї. У цій ситуації поставала проблема пошуку нового союзника з метою розгрому Речі Посполитої й возз'єднання в межах держави усіх етнічних українських земель [3, с.4].

Трагічність ситуації, що склалася для України наприкінці 1653 р., зумовила характер союзу, укладеного та юридично оформленого протягом січня-березня 1654 р. Зокрема, М.Грушевський зазначав з цього приводу: «Весь хід історії Східної Європи міг би взяти інший і кращий напрям, коли б Україна увійшла в політичну унію з Москвою в початках своєї боротьби з Польщею, ще повна сил, повна людності..., здатна бути опозицією Москві» [4, с.528].

Гетьман Богдан Хмельницький з Військом Запорозьким, які представляли Українську Гетьманську державу, виклали свої умови у формі «чолобитної» в статтях від 14 і 21 березня. Акти, що виходили від царя, мали форму «жалування», тобто царських указів. Така форма договірних документів була певною мірою даниною часу. І петиції з козацької сторони, і

резолуції царського уряду не відповідали внутрішньому змісту документів, які, безперечно, мали договірний характер. Акти, якими обмінялися сторони, були за своєю суттю договором, тобто угодою двох держав. Однак найбільш аргументованими та переконливими, на думку В.М. Горобця, є твердження дослідників, котрі оцінюють українсько-московський договір як такий, що узаконував стосунки васалітету або точніше номінального васалітету. Хоч доповнення, зроблені царським урядом у Москві, були спрямовані на посилення залежності Української держави від сюзерена, в цілому характер угоди відповідав змісту номінальної васальної залежності, при якій українська сторона зберігала існуючий суспільно-політичний та соціально-економічний лад, територіально-адміністративний поділ, незалежність збройних сил тощо [3,с.6].

Договір між Україною і Московською державою сформувався не за звичною для наших часів дипломатичною моделлю міждержавних договорів, тобто не як єдиний акт за підписом обох сторін. Умови договору 1654 р. містяться в двох різних за формою актах. Українсько-московський договір 1654 р. в його остаточному московському тексті складається з 11 статей від 21 березня і узагальнюючої царської жалуваної грамоти гетьманові й Війську Запорозькому від 27 березня, які складають одну цілість. Для Хмельницького договір 1654 р. був насамперед звичайною угодою про військову допомогу в боротьбі проти Польщі. Крім того, уряд Богдана Хмельницького цим договором ставив завдання закріпити за Україною її права та вольності і не допустити в майбутньому їх порушень і обмежень царизмом. В умовах даної історичної доби, політичних і фактичних обставин було використано звичну для того часу форму договору між двома державами, так звану протекцію, коли вдаються за допомогою до сильнішої держави. Така форма була відома всім монархам та володарям [1,с.52].

Слід відзначити, що ані на Переяславській раді, ані на переговорах з московськими послами гетьман та старшина не отримали ніяких гарантій, були тільки усні обіцянки щодо підтвердження царем українських прав та вольностей. Задля юридичного оформлення військово-політичного союзу до Москви було відправлено українську делегацію на чолі з Генеральним суддею С. Зарудним і переяславським полковником П. Тетерею. На жаль, на переговорах Зарудний та Тетеря замість дотримання українських інтересів виторгували привілеї для себе. Зазначені 11 статей в історії відомі як «Березневі статті» або «Статті Богдана Хмельницького». На жаль, оригінал договору не зберігся, до нас дійшли тільки копії, тому угода була предметом частих суперечок учених.

Щодо змісту «Березневих статей», то вони передбачали збереження в Україні існуючої форми правління, її устрою інституцій державної влади, території, судочинства, армії в 60 тисяч реєстрових козаків, фінансової системи, територіально-адміністративного поділу, нової моделі соціально-економічних відносин, цілковитої незалежності в проведенні внутріш-

ної політики. Суверенітет України частково обмежувався узгодженням кандидатури в Москві, контролем за внутрішньополітичною діяльністю (гетьман через посередництво Москви мав відносини з Річчю Посполитою та Туреччиною), а також податки збиралися під контролем Москви і частина їх спрямовувалася до Москви. Московське царство у свою чергу зобов'язувалося захищати Україну від поляків, турок та татар [2, с.248].

Отже, Московська держава проводила політику жорстокої централізації і мала на меті перетворити Україну в одну зі своїх провінцій. Тому відразу після підписання договору цар почав обмежувати суверенітет України, віднімаючи права і привілеї населення.

Література:

1. Апанович О. М. Українсько-російський договір 1654 р.: Міфи і реальність. – К., 1994. – 96 с.
2. Брехуненко В. Московська експансія і Переяславська Рада 1654. – К. – 2005. – 368 с.
3. Горобець В.М. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII – першої чверті XVIII ст. – К., 1995. – 69 с.
4. Грушевський М.С. Історія України-Руси. – К, 1931. –Т.9. – Ч.2. –760 с.

Олексієнко Д. С.

(наук. кер. – доц. Лобач К. В.)

студентка III курсу історичного факультету

*Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

СУДОВА РЕФОРМА 1864 РОКУ

Найяскравішим показником правової держави є реальна незалежність судової влади. Процес фундаментального оновлення судової системи, її демократизації почався в Україні у 90-х роках минулого століття. Зі зняття репресій і додатку правлячої бюрократії суд поступово перетворюється в інструмент захисту прав людини – найважливішого інституту правової держави. 60-ті роки XIX ст. були важливою віхою в історії Росії, до складу якої входила в той час більша частина України. Вони позначилися проведенням ряду буржуазних реформ, які сприяли буржуазному розвитку країни. Судова реформа 1864 р. була однією з найпоспідовніших та найглибших із цих реформ. Врахування досвіду реформування судової системи 1846 року є актуальним і в наш час.

Метою статті є здійснення аналізу судової реформи 1864 року, з'ясування її позитивних і негативних моментів для врахування досвіду проведення цієї реформи сьогодні.